

Mysterium na Golgotě v rámci poatlantského vývoje lidstva

Rudolf Steiner

Po delší přestávce jsme se opět sešli v této naší berlínské pracovní skupině, abychom zahájili to, co můžeme tuto zimu považovat za určité pokračování naší duchovně-vědecké práce, jak jsme se jí věnovali v uplynulých letech. Zde v Berlíně jsme měli delší přestávku; tato přestávka ovšem nebyla tentokrát vyplněna jen obvyklými představeními a přednáškovým cyklem v Mnichově, ale také položením základního kamene naší stavby v Dornachu a rozmanitou prací, která s počátkem této naší stavby souvisela. A tak tento večer, kdy se poprvé po delší době opět scházíme zde v této místnosti, mohu vaši pozornost obrátit nejprve k tomu, co se pro nás vyslovuje v této dornašské stavbě. Můžeme doufat, že to, čím chce být náš anthroposofický pohled na svět, bude v této stavbě tvořit také vnější symbol sounáležitosti pro všechna srdce a všechny duše, které se cítí být vnitřně spjaté s duchovně-vědeckým úsilím, jak ho pěstujeme anthroposofickým světonázorovým proudem.

Tak to byl skutečně velmi zvláštní pocit, když jsme s několika málo anthroposofickými přáteli, kteří právě (protože se vzhledem k poměrům muselo všechno udělat velmi rychle) byli nablízku a mohli být při tom, pokládali základní kámen této dornašské stavby. Bylo povznášející cítit, že tím stojíme na počátku naší stavby, která má tvořit takřikajíc předběžný vnější symbol našeho společného úsilí.

Když tak člověk stál na tom návrší, na němž má být naše stavba zbudována (a to se při našem zahajovacím obřadu stalo) a z něhož je vidět daleko na okolní hory a roviny, z něhož lze ovšem pohlédnout do mnohem větších dálav, pak musel pomyslet na volání lidstva v širším světovém okolí, na volání po duchovních pravdách, po zvěstování spirituálního světonázoru, které může být v našem duchovním proudu dáno. A musel myslet na to, že je toho ještě více - než jen to, co je vyslovováno nebo pociťováno - co ohlašuje, že je spirituální nutností, aby se takový spirituální světonázor skutečně plodně ujal v duševním životě lidstva. To byl tedy ten hlavní pocit, který jsme chovali v duši, když jsme do země vkládali kámen, nad nímž se má pozvednout naše stavba. A tato stavba má i ve svých tvarech vyjadřovat, co chceme; tak aby ti, kdo si tuto stavbu budou jednou zvenčí nebo zevnitř prohlížet, až bude hotová, mohli její tvary pociťovat jako písmena, jimiž se vyjadřuje, vyslovuje to, co chceme ve světě uskutečnit.

Když člověk o takovém založení přemýšlí a procítuje ho, musí myslet na to, že nejen v jednotlivém lidském životě, ale v celém lidském pozemském vývoji působí karma. V jednotlivém lidském životě působí takřikajíc malá karma; v celku vývoje Země a lidstva působí velká karma. A to je ta velká, povznášející myšlenka, kterou můžeme pociťovat: Když se právě na spirituální půdě něco takového stane, je člověk jistým způsobem (a to jsou všichni anthroposoficky usilující lidé, kteří se na tom podílejí) nástrojem, a třebaže nástrojem nepatrným, přesto je nástrojem ducha, který působí prostřednictvím karmy světa a který prostřednictvím této karmy koná své činy. Tento pocit spojení s duchem karmy světa, to je významný, vznešený pocit; je to pocit, v němž se má znovu a znovu spojovat všechno, co můžeme v podobě anthroposofických úvah pěstovat. Tento pocit je to, co může dát duši klid, když ho potřebuje, co může dát duši harmonii, když jí má zapotřebí, co jí však může dát i sílu, působnost, vytrvalost a energii, když tuto sílu, působnost, vytrvalost a energii potřebuje.

Když spirituální pojmy světa ve své pravdě vplynou do naší duše, pak se v nás stanou i něčím na způsob niterně pulzujícího života, který se přemění na sílu a který můžeme cítit a vnímat, který v nás bude tepat jak při tom nejvznešenějším, k čemu dokážeme pozvednout své myšlenky, tak i při tom nejmenším v našem každodenním životě, k čemu nás nutí naše práce; stanou se něčím, po čem můžeme vždycky sáhnout, budeme-li potřebovat povzbuzení našich sil, něčím, k čemu se můžeme uchýlit vždycky, budeme-li v životě potřebovat útěchu. Také pravá morálnost, pravá mravní síla bude lidstvu vyvěrat jen z tohto duševního uchýlení se k pravé spiritualitě, k opravdovému spirituálnímu životu.

Dnes totiž stojíme ve světové karmě jinak, než jak v ní stálo lidstvo v době, v níž se odehrálo to, co jsme mnohokrát označili za ústřední bod, za těžiště lidského pozemského vývoje: mystérium na Golgotě. A tak jako jsem na jiných místech v poslední době - právě v souvislosti s okamžikem našeho vlastního duchovního- vědeckého vývoje, v němž se nyní nacházíme - upozorňoval na velmi zvláštní poměry týkající se mystéria na Golgotě, chtěl bych to předložit vašim srdcím, vašim duším i dnes, kdy se po dlouhém čase opět setkáváme v této místnosti.

Mystérium na Golgotě, tedy Kristův impuls vstoupil do světa. V jaké době do něj vstoupil? Z našeho spirituálního ponoření dnes víme, co tenkrát vplynulo do lidského těla, aby se to stalo majetkem zemského vývoje, majetkem pozemského vývoje lidstva*. To co jsme podnikli jako určité přípravné studie, nám dává možnost, abychom vcelku pochopili význam mystéria na Golgotě. Budoucí časy, a to jsme mnohokrát zdůrazňovali, to pochopí ještě zřetelněji. Jak to však vypadalo - můžeme se zeptat - s pochopením mystéria na Golgotě právě v době, v níž se odehrávalo?

Jde o to, abychom pochopili skutečnost tohoto mystéria na Golgotě, abychom pochopili, oč se zde skutečně jedná. Jedná se snad o učení, kterého se tenkrát lidstvu dostalo? Kdyby tomu tak bylo, pak by si mohli zdání pravdy osobovat takoví lidé, kteří říkají, že velká část učení Ježíše Krista tu byla již v dřívějších dobách; i když to, jak víme, také není tak úplně pravda. O to však v první řadě vůbec nejde; jedná se totiž o něco úplně jiného. Jedná se o to, co se stalo na Golgotě a v souvislosti s tím, tedy co by se bývalo stalo, i kdyby tomu žádná lidská duše v širokém okruhu Země nebyla porozuměla. Neboť nejde o to, aby nějaké skutečnosti ihned někdo porozuměl, ale o to, aby se stala. Význam skutečnosti, která se stala na Golgotě, nespočívá v první řadě v tom, čemu z ní lidé porozuměli, ale v tom, co se pro lidstvo stalo tak, aby se proud tohoto dění projevil ve spirituálních skutečnostech světa.

V jaké době se vlastně odehrálo mystérium na Golgotě? Mystérium na Golgotě se odehrálo ve velmi zvláštní době. Podívejme se jen - abychom si uvědomili zvláštnost tohoto období - na poatlantský vývoj. Mnohokrát jsme poukazovali na to, že lidstvo se v této poatlantské době vyvíjelo nejprve v takzvané praindické kulturní epoše. Poukazovali jsme na vznešenost, na významnost praindické kultury a na to, že lidské duše byly v této epoše úplně jiné, že byly mnohem intimněji přístupné pro spirituální život a že tato přístupnost pak od epochy k epoše klesala. Dále jsme poukázali na to, že v praperském období a v období egyptsko-chaldejském se stále zmenšoval bezprostřední podíl lidí na spirituálních světech. V praindické epoše totiž člověk do svého éterného těla přijímal něco, co mu mohl sdělovat svět, a prožíval to ve svém éterném těle; tedy prožívali to přinejmenším ti, kdo tuto indickou kulturní epochu v oněch dávných dobách v pravém smyslu spoluprodělávali.

To co zde člověk prožíval v éterném těle, neslo vysokou měrou charakter jasnozřivosti. V praperském období člověk prožíval duševno v pocitovém těle; toto prožívání už neslo nižší stupeň jasnozřivosti. V egyptsko-chaldejské epoše člověk prožíval duševno v duši pocitové; stupeň jasnozřivosti zde byl ještě menší. Pak přišla čtvrtá, řecko-latinská kulturní epocha: v této epoše se událo mystérium na Golgotě. Je to kulturní epocha, ve které už lidská duše dospěla ke vnímání jen na vnější fyzické pláni. Začíná kultura rozumu, která se vztahuje ke vnějším věcem. Duše vyvíjí síly, které se vztahují k vnějšímu světu.

V naší epoše, v pátém poatlantském kulturním období, se prožívání lidstva doposud omezovalo na pozorování vnějšího světa, na prožívání smyslových vjemů. Avšak toto páté poatlantské kulturní období musí vést opět k nové, obnovené vnímavosti pro spirituální život, neboť toto období musí plně rozvinout život v duši vědomé.

Když bychom si při pohledu na první čtyři období poatlantského vývoje položili otázku, které z těchto období bylo nejméně vhodné k tomu, aby lidé porozuměli mystériu na Golgotě, tedy sestoupení Krista, aby ho sledovali se skutečně spirituálním porozuměním, pak bychom mohli říci: Kdyby - což by se podle světové karmy stát nemohlo, ale čistě hypoteticky to pro tentokrát předpokládat můžeme - se mystérium na Golgotě událo, kdyby Kristus sestoupil do lidského těla v době praindické kultury, bylo by tu bývalo bezpočet duší, které by této události porozuměly; ony totiž dosud měly toto spirituální porozumění. Ještě i v praperské, ba dokonce ještě i v egyptsko-chaldejské epoše by v jistém smyslu bylo pro lidské duše dosud snadné porozumět mystériu na Golgotě, kdyby se podle světové karmy mohlo tenkrát odehrát. Ve čtvrtém

poatlantském období prodělávala lidská duše vývoj, v němž jí bylo toto porozumění mystériu na Golgotě, toto bezprostřední spirituální porozumění právě na základě jejího vývojového stavu uzavřeno.

Ještě mnohokrát budeme muset hovořit o té zvláštní skutečnosti, že mystérium na Golgotě čekalo v poatlantské době na kulturní období, v němž již zmizelo, již tu nebylo spirituální porozumění skutečnosti, která se měla stát. V řecko-latinském období se zvláštní měrou rozvíjela duše rozumová neboli duše myslivá. Láskyplně směřovala svůj pohled především na vnější svět, jak můžeme vidět z celé řecké kultury. Vůči mystériu na Golgotě, které bylo možné sledovat jen vnitřním zrakem, stála v podstatě celá tehdejší kultura stejně jako ženy, které přišly k hrobu Ježíše Krista a hledaly jeho mrtvé tělo, našly však hrob otevřený a prázdný, a které na otázku, kde zůstalo tělo Páně, musely vyslechnout odpověď: „Ten, kterého hledáte, již není zde!“.

Tak jako ony hledaly Krista ve vnějším světě, ale dostalo se jim odpovědi „Ten, kterého hledáte, již není zde!“ , tak na tom v podstatě byla celá tato epocha, co se porozumění mystériu na Golgotě týče. Lidé čtvrtého poatlantského kulturního období hledali něco, co nebylo tam, kde hledali. A hledali ještě i tehdy, když toto čtvrté poatlantské období končilo - toto období skončilo s 15. stoletím - i tehdy ještě hledali stejným způsobem.

Neboť jako totéž, co se stalo oněm ženám u hrobu Ježíše Krista, jen ve velkém, to znamená ve velkém v prostorovém smyslu, se nám jeví křížové výpravy. Srdce mnoha Evropanů v době křížových výprav zachvacuje touha: Co je nám drahé, musíme hledat u hrobu Ježíše Krista! - A celé zástupy lidí se dávaly do pohybu směrem k Orientu, aby na této cestě našly to, co najít chtěly, protože to tak odpovídalo jejich citění. A jak bychom mohli charakterizovat to, co cítili právě tito lidé, kteří v křížových výpravách táhli k Orientu? Bylo to, jako by jim celý Orient odpovídal: „Ten, kterého hledáte, již není zde!“ - Nevyslovuje se v tom se symbolickou hloubkou, že během celého čtvrtého poatlantského období lidstvo muselo hledat na vnější fyzicko- smyslové pláni, že však Kristus musí být hledán na duchovní pláni, i nakolik je v pozemském světě?

Kde vlastně byl Kristus, když ho ženy hledaly u jeho hrobu? Byl v duchovnu, tam, kde se mohl zjevit apoštolům, když otevřeli svá srdce, své duše, aby nejen pouhými smyslovými silami zřeli Krista, jenž nějaký čas po mystériu na Golgotě putoval po světě v éterném těle.

A kde vlastně byl Kristus, když ho účastníci křížových výprav hledali vnějším způsobem na Východě na fyzické pláni? Vidíme, že stejným způsobem, jakým může jako skutečnost vstupovat do lidských duší, vstupuje v téže době, kdy ho účastníci křížových výprav hledali na Východě, do mystiků Západu. Tady je ona síla Krista, onen Kristův impuls! Zatímco účastníci křížových výprav táhnou na Východ, aby po svém hledali Krista, ožívá živoucí impuls Krista - tak, jak mohl ožít v Evropě za tehdejších dobových poměrů - v duších takového Johannese Taulera, Mistra Eckharta a dalších, kteří ho za poměrů tehdejší doby mohli přijmout, ožívá v duchu. Impuls Krista mezitím přešel do kultury Západu a opustil místa, kde Kristus kdysi pobýval a kde těm, kteří ho hledali, musela být dána odpověď: „Ten, kterého hledáte, již není zde!“.

Páté poatlantské kulturní období je dobou rozvoje Já, to znamená, že je vlastně věnováno duši vědomé. Člověk prochází duši vědomou, aby si mohl plně uvědomit své Já. O těchto duchovně- vědeckých pravdách jsme již mnohokrát mluvili. Já o těchto pravdách mluvím právě v této hodině ještě se zcela zvláštním pocitem.

Je pochopitelné, že zvěstování těchto názorů vyvolá v současnosti značný odpor. Pro pocit, který mám na mysli, však zůstává významným, musíme-li například říci: Podívejte, nyní je nutné, abych dokončil druhé vydání své knihy „Světové a životní názory v 19. století“. Tato kniha, když svého času vyšla, byla stoletou „ročenkou“, ohlédnutím za uplynulým stoletím. Druhé vydání samozřejmě nemůže být stejné; nemá totiž smysl psát v roce 1913 ohlédnutí za uplynulým stoletím. Tato kniha tedy musela být ve svém vnějším pojetí v mnoha ohledech přepracována. Mimo jiné jsem považoval za nutné zařadit na úvod dlouhý výklad, který má poskytnout přehled od nejstarších řeckých dob až právě do 19. století. Tak jsem byl zvláště v poslední době nucen věnovat, i tímto spíše filosofickým způsobem, pozornost světovým názorům Thalése, Pherekydése ze Syru a tak dále až do naší doby - ovšem, jak říkám, spíše z filosofického stanoviska. Člověk pak má před sebou nejen to spirituální, ale to, co je historickou tradicí; a já jsem si přímo vytknul jako úkol líčit jen to, co se vztahuje k filosofickému pokroku, a vyloučit všechny náboženské impulzy. A právě při tom mi s velkou jasností vyvstala pravda o zvláštní náhlé změně, která se odehrála na úsvitu řecko-latinského období, kdy z dávného obrazného pojmání světa, které tu bylo ještě v egyptsko-chaldejském období, se vyvinulo myšlenkové pojmání světa, a jak se od 14., 15. století rozvíjelo vědomí impulsu Já - nikoli tedy impulsu Já samotný; ten do lidstva vstupuje již dříve.

Když jednotlivé filosofy probereme z hlediska pravdivosti, stane se pro nás uchopitelným, historicky uchopitelným, jak pravdivé jsou tyto věci. Proto o nich dnes mluvím ze zcela jiného hlediska, než je to možné provést v uvedené knize, a se zcela zvláštním pocitem. I z vnějších dějin však můžeme vidět, jak vědomí Já, pocit Já, se okolo 15. století dere do lidské duše.

Tato novější epocha, která tehdy začala, je tedy určena především k tomu, aby byl člověk nucen přivést energie, síly svého Já na povrch, aby byl nucen své Já si víc a víc uvědomovat. K tomu je zvláště vhodné omezení pohledu pouze na vnější smyslové jevy, tedy takové omezení, jak ho ukazuje vývoj moderní přírodní vědy. Pokud člověk ve svém okolí už nenachází to, co se mu objevovalo v mocných imaginacích, v obrazech v egyptsko-chaldejském období, nebo co se v řecko-latinském období projevovalo ve velkých myšlenkových tablo jako u Platona a Aristotela a dalších myslitelů, kteří k nim patřili, ale pokud je člověk - bez onoho tablo imaginací, bez onoho tablo myšlenek, jak ho v řecko-latinském období ještě vnímal Aristoteles - odkázán na to, že kolem sebe spatřuje jen to, co mu poskytují smysly, potom musí Já (protože Já může to jediné, co je duchovní, vytušit jen samo v sobě) uchopit samo sebe ve své podstatě a hledat sílu svého sebevědomí. A u všech seriózních filosofů od 15. století, pokud je budeme studovat v jejich jádru, uvidíme, že zápasí o to, aby vybudovali světový názor, který dá takový obraz světa, v němž bude možná existence Já člověka, sebevědomé lidské duše.

Čtvrté poatlantské kulturní období, které rozvinulo duši rozumovou neboli myslivou, však dosud mělo - i když jeho chápání bylo porozumění mystériu na Golgotě velmi, velmi vzdálené - něco, co mu toto golgotské mystérium mohlo přiblížit. Duši rozumovou nazýváme také duši myslivou, neboť tato duše skutečně představuje dvojnost, protože v období, které nazýváme čtvrtým poatlantským obdobím, působil v lidské povaze právě tak rozum, jako mysl*, jako cit. Jelikož působila i mysl, mohlo srdce cítit to, co bylo rozumu uzavřeno, a vzniklo ono citové porozumění (které bychom mohli nazvat též vírou) mystériu na Golgotě, to znamená, že lidská duše niterně cítila Kristův impuls. Lidé cítili, že v sobě mají impuls Krista; cítili se být vnitřně, duševně spojeni s impulzem Krista, i když nedokázali porozumět jeho významu, jeho podstatě. Kristus tu pro ně byl přítomný

Tato jeho přítomnost se však musela v epoše kultury Já, v níž nyní stojíme, dále vytrácet; neboť Já právě proto, aby se mohlo plně pochopit ve své ojedinečnosti, se musí uzavřít vůči všem spirituálním impulsům, které bezprostředně pronikají k duši. Vidíme tak velmi zvláštní představení. S nástupem nového období, už když se toto období ohlašuje, jasně vidíme, jak ke starému neporozumění přistupuje neporozumění nové, neporozumění, které jde ještě dál než to staré. Kdo si ověří skutečnosti spirituálního života, musí pochopit, že čtvrté poatlantské kulturní období mohlo Kristův impuls přijmout jen citem, nemohlo ho však skutečně duchovně pochopit. Díky tomu, co mohli přijmout, však lidé věděli, že Kristus je zde, že působí ve vývoji lidstva. Cítili to. S novým, pátým obdobím se ohlásilo ještě něco úplně nového. Nejenže v sobě lidé nesli neporozumění Kristově bytosti, ale též neporozumění všemu božsky-duchovnímu vůbec. A co je důkazem toho (mohli bychom najít mnoho důkazů, ale jeden z nich pro to hovoří obzvláště jasně a zřetelně), jak se lidé posunuli ve svém neporozumění, to znamená, že už nedokázali bezprostředně přijímat nejenom Kristův princip, ale ani božsky- duchovní princip vůbec? Ve 12. století (jako by to byla předzvěst kultury Já) vynalézá canterburský arcibiskup Anselm takzvaný důkaz Boží; to znamená, že tento muž se cítí být nucen „dokázat“ božství. Jenomže co se takovým způsobem dokáže? To, co se ví, nebo to, co se neví? Když například někdo něco ukradne v mé zahradě a já mohu z okna toho zloděje pozorovat při skutečnosti jeho krádeže, pak nemám zapotřebí dokazovat, že to byl on, kdo kradl. Skutečnost, že se člověk pokouší dokázat Boha, je důkazem toho, že už ho nezná, už ho neprožívá. Neboť co člověk prožívá, to nedokazuje, ale dokazuje to, co neprožívá.

A pak to s tím neporozuměním šlo vlastně pořád dál a dál a dnes se v tomto ohledu nacházíme ve velmi zvláštní situaci. Mnohokrát již bylo i z tohoto místa řečeno, jaká nekonečná

nedorozumění se v posledních staletích, zejména v tom posledním, nakupila, co se týče porozumění tomu, čím je mystérium na Golgotě, kým je Ježíš Kristus, a to až do současného okamžiku, kdy byl Ježíš Kristus dokonce ze strany teologů nejen snižen na lidského učitele, byť i učitele vynikajícího, ale kdy byl dokonce i ze strany teologů ve své existenci plně popřen.

Tohle všechno ale souvisí s mnohem, mnohem hlubšími charakteristickými vlastnostmi naší epochy. Naše rychlá doba ovšem není ochotna všimnout si toho, co je pro ni charakteristické; pro toho, kdo chce pozorovat, však skutečnosti hovoří až příliš jasnou řečí.

Vezměme si jednu skutečnost; uvádím sice drobnosti, avšak právě takové drobnosti jsou příznačné. V jednom velmi známém týdeníku se přednedávnem objevila velmi zvláštní stať, která je v současnosti často zmiňována, a to se značným respektem. Tato stať směřovala k podivnému závěru, říkala totiž: Podíváme-li se na světové názory, které se objevily v posledních staletích, máme před sebou až příliš „pojmy“; tyto pojmy jsou však, říká autor, nedostatečně názorné. To znamená, přeložíme-li to do našeho jazyka: Tyto pojmy nejsou pochopitelné ve smyslovém světě, na který se lidé chtějí omezit. Dotyčný spisovatel tak kupodivu konstatuje, že filosof Spinoza je obtížně srozumitelný, když se snaží pochopit svět na základě jednoho jediného pojmu, na základě pojmu božské substance. A tento spisovatel zde činí jistý návrh na reformu filosofického chápání naší doby; tento návrh směřuje k tomu, aby se názorně ukázalo, jak určitý pojem tvoří nahoře vrchol a jak se pak pojmy rozcházejí, dělí se. Zkrátka, činí návrh, abychom Spinozovu myšlenkovou stavbu „znázornili“ tak, jak se často konstruuje určité schéma, abychom už nemuseli sledovat, jak se představují myšlenky ve Spinozově duši, ale abychom to před sebou mohli mít smyslově v podobě filmu. - Pokud se takové „ideály“ naplní, budeme možná co nevidět moci chodit do kinematografických divadel, abychom mohli vidět, abychom mohli sledovat kinematografické - nikoli snímky, nýbrž „překlady“, myšlenkové a ideové stavby významných mužů!

Je to závažný příznak toho, kam to lidská duše v naší době přivedla, příznak, o kterém se z jednoho zcela určitého důvodu musíme zmínit: Totiž, že lidé nevnímali to, co by museli vnímat, kdyby takový příznak nahlíželi zdravým způsobem; jinak by takové bláznovství, takové šílenství, které spočívá v této filosofické reformě, muselo sklídit velký posměch! Neboť zápal, který by se v takovém posměchu vyjádřil, je vskutku třeba jmenovat svátou nutností.

Je to příznak toho - neboť to je třeba považovat za příznak - jak nezbytné je v naší epoše spirituální prohloubení, ovšem opravdové spirituální prohloubení. Nezbytné totiž není jen spirituální prohloubení obecně, nýbrž takové spirituální prohloubení, které, je-li pravé, musí vést k pravdě; ono je to, co lidské duše současnosti postrádají. Naše doba má právě tam, kde chce být doma vzdělávání a dokonce vzdělávání světonázorové, až příliš sklon spokojit se s tím, co vede daleko, daleko od skutečné spirituality. Neboť naše doba se snadno spokojí se zdáním; zdání však, vyskytne-li se u proudu, pro který je zde míněno, vede nějakou cestou k vnitřní nepravdě a nepravdivosti. K tomu jiný příklad.

Mnohdy dnes můžeme zaslechnout vychvalování světonázoru, který vzbudil velkou pozornost - totiž světonázoru filosofa Euckena. Nejenže Eucken za svůj světonázor obdržel světoznámou Nobelovu cenu, ale je také oslavován jako ten, který si zase troufá mluvit k lidem o duchu. Eucken však není oslavován proto, že tak hezky mluví o duchu, ale protože lidé, jedná-li se dnes o ducha, se tak snadno spokojí s tím nejmenším, jen když jim někdo něco káže o duchu, a protože Eucken v jednom kuse, v nespočetných obměnách, opakuje větu, kterou neustále můžeme číst v jeho knihách - lidé si jenom nevšimnou, že je to věčné opakování. Podle něj nestačí chápat, že svět je smyslový, ale člověk se musí vnitřně pochopit a spojit se tak - vnitřně - s duchem. Člověk se musí vnitřně pochopit a musí se vnitřně spojit s duchem! V Euckenových knihách se člověk neustále setkává s touto větou, a to nejen třikrát nebo čtyřikrát, ale hned pětkrát nebo šestkrát. Toto je tedy „duchovní“ světonázor!

Právě takové příznaky jsou významné, protože na nich vidíme, co všechno dnes mohou uznávat jako „velké“ ti, kdo se považují za intelektuální výkvět. Ale jen kdyby tihle lidé dovedli číst! Jestliže totiž otevřeme Euckenovu poslední knihu „Můžeme být ještě křesťany?“, najdeme tam podivnou větu, která zní zhruba takto: Člověk už je dnes dál, než aby věřil na demony, tak jak na ně bezprostředně věřil v Kristově epoše; dnes - říká Eucken - potřebujeme jiné podání Krista, takové, které už nebude znázorňovat demony a považovat je za pravdu. To je velmi lichotivé pro každého člověka dnešní osvětlené doby, že mu velký učitel Eucken připomíná, že už je dál, než aby dnes ještě věřil na demony. Pokud ale čteme jeho knihu dál, najdeme jinou podivnou větu: „Dotyk božského a lidského dává vzniknout démonickým silám.“

Zajímalo by mě, jestli skutečně všichni lidé, kteří tuto Euckenovu knihu četli, se smáli této jeho naivitě, pardon, „moudrosti“, s níž je schopen na jedné straně říci, že člověk je už dál, než aby věřil na demony, a na druhé straně mluví o čemsi „démonickém“. Euckenovci samozřejmě řeknou, že tím je míněna démoničnost v přeneseném slova smyslu, že to není míněno tak vážně; ale o to se právě jedná, že lidé používají slova a myšlenky a neberou je vážně. V tom právě spočívá ona hluboká vnitřní nepravdivost! Ke skutečnému duchovně-vědeckému světonázoru však patří uvědomění si toho, že slova je třeba brát vážně a že bychom neměli mluvit o démonech, pokud toto slovo brát vážně nehodláme.

Jinak by se takovým lidem mohlo velmi často stávat to, co se stalo předsedovi jednoho světonázorového spolku, v němž jsem onehdy přednášel. Ve své přednášce jsem upozornil na to, že v knize Adolfa Harnacka „Podstata křesťanství“ stojí, že není podstatné zjistit, co se na Golgotě událo - tím se prý nemusíme zabývat; čím se však podle něho zabývat musíme, je to, že od oněch dob vzešla víra v mystérium na Golgotě - bez ohledu na to, zda se tato víra týká něčeho skutečného nebo ne. Dotyčný člověk - byl to předseda berlínského světonázorového spolku a samozřejmě protestant mi řekl: „Já jsem tu knihu četl, ale tohle jsem v ní nenašel; tohle Harnack nemohl říct, neboť by to byla katolická myšlenka. Katolíci například říkají, že co je za svátým rouchem v Trevíru, není důležité, důležitá je víra v něj.“ Musel jsem mu pak napsat stránku, kde ta věta stojí. Možná se tak vede mnoha lidem: čtou knihu, ale právě to důležité, to příznačné si nepřečtou.

Krátce jsme se tedy podívali na naši dobu. Na základě příznaků současnosti zde objevujeme nutnost, týkající se především naší doby: nutnost, aby se v naší epoše skutečně rozvinula duchovní svědomitost, abychom se naučili nepřijímat lhostejně něco takového, když zástupce duchovního světonázoru řekne, že člověk už je dál, než aby věřil na demony, a poté ve velmi podivném smyslu použije slovo „démonický“. Když si však uvědomíme, že žijeme ve věku „novinové kultury“, pak nesmíme říci, že máme jen malou naději, že by se taková kultura svědomitosti mohla rozvinout; nýbrž musíme říci, že je o to nezbytnější udělat všechno pro to, co by k takové kultuře svědomitosti mohlo vést. Vždyť duchovní věda to intenzivně připravuje; lidé však musí otevřít oči, aby viděli příznaky naší doby.

Chtěl bych poukázat ještě na jednu skutečnost. Počínaje šedesátými lety 19. století udělala nesmírný dojem kniha Ernesta Renana „Život Ježíšův“. Zmiňuji se zvláště o této skutečnosti, abych ukázal, jak to v naší době vypadá s porozuměním mystériu na Golgotě. Když si člověk tuto Renanovu knihu čte, říká si: Především zde tedy někdo píše nádherným stylem, někdo, kdo všechna ta místa Sváté země prošel, a dokáže proto nádherně podat místní kolorit; a potom si řekneme, že tu píše někdo, kdo nevěří v Kristovo božství, kdo však s nekonečnou úctou mluví o vznešené postavě Ježíšově. Pak se člověk na ta líčení podívá blíže. Ernst Renan zde podivně líčí průběh Ježíšova života, a to tak, že vlastně ukazuje, že Ježíšovi se vede přibližně stejně, jako se vede každému - někomu ve větším, někomu v menším měřítku - kdo zastupuje nějaký světonázor před větším nebo menším počtem lidí. A takovému člověku se vede zhruba takto: Nejprve vystoupí s tím, čemu věří jen on sám, a předstoupí s tím před zástupy; potom k němu začnou chodit lidé, kdy jeden má takovou potřebu, druhý zase jinou, jeden rozumí věci tak, druhý

zase onak, jeden má tuhle slabost, druhý zase tamtu, a ten, kdo zpočátku mluvil na základě vnitřní pravdy, dospěje k tomu, že takříkajíc zařadí zpátečku. Zkrátka, Renan se domnívá, že leckterý člověk, který přichází s něčím významným, ukazuje, že mu to jeho přívrženci v podstatě pokazili. A je toho názoru, že přívrženci pokazili i Ježíše Krista.

Vezměme si, říká Renan, třeba zázrak vzkříšení Lazara. Podle něj je vylíčen tak, že musíme říci: To celé je tak trochu švindl, ovšem dobře použitelný k tomu, aby se celá ta záležitost mohla rozšířit; proto to Ježíš připustil. A tak popisuje i další věci. Ale poté, co vylíčí, jak je život Ježíše Krista postupným upadáním, následuje na závěr opět óda, jakou lze adresovat jen tomu nejvznešenějšímu. - Jaká to je vnitřní nepravda!

V Renanově knize je skutečností směsice dvou věcí - něco neobyčejně krásného, skvostné, v některých partiích vznešené líčení se tu mísí s brakovým románem, a na konci pak neuvěřitelná óda na vznešený obraz Ježíšův. K čemu se obrací tato óda? K Ježíšovi? K tomu, koho Renan sám líčí, se vlastně tak docela obracet nemůže, má-li jeden zdravou duši; neboť tento chvalozpěv by člověk nikdy neadresoval Ježíši Kristu, kterého líčí Renan. Čili to celé je přece jen vnitřně nepravdivé!

Co jsem vám ale chtěl těmito úvahami naznačit? Rád bych to na závěr několika slovy shrnul. Chtěl jsem vám naznačit, že mystérium na Golgotě se odehrálo v epoše ve vývoji lidstva, v níž lidstvo nebylo připraveno tomuto mystériu porozumět, že však na to dosud není připraveno ani v epoše současné.

Jeho působení však trvá již dva tisíce let! To působení je tu. A jak tu je? Tak, že je nezávislé na pochopení, které mu lidstvo do dnešního dne prokázalo. Kdyby Kristus býval mohl v lidstvu působit jen do té míry, do jaké byl „pochopen“, býval by mohl působit jen velmi málo. V dalších úvahách však uvidíme i to, že v současném období žijeme ve vývojovém bodu, kdy je nutné rozvinout porozumění, které tu dosud nebylo. Neboť žijeme v období, v němž vyvstane určitá nezbytnost, abychom Krista již nehledali tam, kde není, nýbrž tam, kde skutečně je. Neboť Kristus se zjeví v duchu, a nikoli v těle, a těm, kdo ho budou hledat v těle, se pokaždé dostane odpovědi: Ten, kterého hledáte v těle, v těle není!

Potřebujeme nové porozumění, které bude možná v mnoha ohledech dokonce prvním porozuměním mystéria na Golgotě. Doba neporozumění musí ustoupit době prvního porozumění. To je to, co jsem chtěl dnešními úvahami naznačit a v čem budeme v dalších úvahách pokračovat.

Berlín, 21. října 1913

GA 148